Arubaanse dichters en hun taal

- Wim Rutgers -

De officialisering van het Papiamento en de invoering van de ciclo basico in het algemeen voortgezet onderwijs betekenen voor de eigen taal een flinke stimulans. Het lijkt daarom nuttig eens een aantal Arubaanse dichters aan het woord te laten over hun métier en hun materiaal: het dichten in het Papiamento. Het zal blijken dat er in de loop der jaren een grote verscheidenheid aan taalonderwerpen aan de orde werden gesteld.

De moedertaal is de taal van het eigene - de eigen taal - waarin de dichter zich het meest adequaat en gevarieerd kan uitdrukken. Daarover schreef de Arubaanse dichter Julio Maduro in het gedicht 'Lenga' - hier gebruikt in de betekenis van de menselijke 'tong'. Met taal kan men positieve en negatieve resultaten nastreven: de menselijke spraakvermogen kan een zegen en een vloek zijn:

"Ay, lenga, organo util
bo ta 'e simbolo di tur cos bon.
Bo ta elogia y adula
Bo ta pone bon y quita malo
Cuanto bez bo'n conforta
y hasta na morto bo ta calma
esnan cu ta tribula."

Er zijn op Aruba natuurlijk heel wat dichters die wel eens een gedicht aan het Papiamento gewijd hebben. In de spellingstrijd die er in de jaren zeventig woedde tussen de fonologici en de etymologici, deed Tomas Figaroa een duit in het etymologische zakje met zijn tegen de fonologische spelling gerichte gedicht 'Paquico' uit zijn bundel *Na mi Aruba*:

"Oh, suave lenga Papiamento!
Paquico nan quier haci e barbaridad
di pone tanto trompecamento
y quibra e dushi suavedad
di bo letronan den nan scirbimento
sin haci caso di e latinidad
predominante den bo expresionnan?
Paquico tranca bo suave fluidez
y trece pa bo lector visonnan
di un K manera horquete envez
di scribi un C curvioso?
(...)
Si nos acepta nan scirbimento
pronto lo bira un stropi cacalaca
nos dushi lenga Papiamento!"

Eind jaren zestig, begin jaren zeventig verscheen in Nederland het Arubaans/Antilliaanse studententijdschrift *Watapana* onder redactie van Henry Habibe. Door de Arubaanse redactie kregen verschillende auteurs van Aruba een kans tot publiceren, die ze anders niet zo gauw gehad zouden hebben: Nena Bennett, Hubert Booi, Eduardo Curet, C.L. Every, Robert Henriquez, Luis Leañez, E. Lopez Henriquez, Nicolas Piña, Ernesto Rosenstand, Henri Tai, José Ramón Vicioso, Brunilda Vicioso en Philomena Wong - dat is een respectabele lijst waarvan de meeste auteurs vrijwel nergens anders publiceerden, maar die op Aruba als schrijvers bekend staan.

Redacteur Henry Habibe maakte in zijn bekende 'Papiamentu na kaminda' gebruik van het historische motief, in zowel het leven van de dichter als van de taal in het algemeen. Henry Habibe studeerde eind jaren zestig in Nijmegen en was in de jaren zeventig docent Spaans bij het Arubaanse middelbare onderwijs aan het Colegio Arubano. Naast zijn dichtwerk zou hij zich later vooral als criticus ontpoppen, waarbij hij steeds weer zijn taal verdedigde en propageerde. Daarnaast schreef Henry Habibe een aantal keren over het Papiamento. De bundel *Yiu di tera* (1985) opent en sluit hij met een gedicht aan deze taal gewijd. In het laatste gedicht uit de bundel treedt het Afrika-motief - de invloeden van Afrikaanse talen - op en verdedigt de auteur de rechten van de nog zwakke taal. Eigenlijk niet nodig, want de taal is onvervreemdbaar historisch bezit van de dichter.

"Ni lamán di nan grandesa
ni orkán di nan mentira
no por paga
bo chispa
afro-latino
ku ta kima
den pos
di mi
alma

Nan a trapa bo kurpa chikito
lastr'ele den lod'i barbarismo
ma den riu
di mi sanger
bo ta baña
mané un spiritu
guaraní
i den shelu di Caribe
bo grito
lo keda
imprimí"

Misschien wel het bekendste gedicht van Henry Habibe is het ook op een poster afgedrukte 'Papiamentu na kaminda', dat hij opdroeg aan het dichters-trio Jules de Palm, Pierre Lauffer en René de Rooy dat al in de jaren veertig de taal bezong. Federico Oduber die in de Nederlandstalige bundel *Beseffend* (1961) in een verfijnde stijl romantisch-weemoedige jeugdgedichten over onbereikbare liefde en dood gepubliceerd had, evolueerde in het studententijdschrift *Kambio* naar romantisch-idealistische protestpoëzie en strijdliederen. Het sociale karakter van de poëzie van deze 'angry young man' paste goed in het streven van de redactie om met het bourgeoiskarakter van de traditionele Antilliaanse student te breken. De hak die Pierre Lauffer wilde gebruiken om de Antilliaanse literaire bodem te bewerken, zoals hij eens dichtte, werd in Odubers latere gedichten en in zijn tweede bundel van 1973 *Putesia* (een contaminatie van 'poesia' en 'puteria') een zwaard: 'den mannan di Oduber e 'chapi' [di Lauffer] a bira un 'spada'' schreef Henry Habibe in juni 1971 in *Watapana*.
Zelf zou Oduber in juni 1981 in het tijdschrift *Hacha* over de taak van de dichter zeggen:

"Een dichter, die zeker in een kolonialistische maatschappij geen onrust, verontrusting zo u wilt, bij het establishment kan veroorzaken is een zwakke dichter en is slechts bestemd om vernissage te blijven voor de maatschappij waarin hij leeft en werkt."

Van Federico Oduber is het bekende gedicht 'Mi lenga'afgedrukt op de

achterkaft van de uitgave van het Instituto Lingwístiko Antiano - 'Elogio di Papiamentu'. Odubers lange en intense liefdesverklaring ten opzichte van zijn moedertaal begint als volgt:

"mi lenga
konosé amor
mi lenga
konosé dolor
mi lenga
konosé duna
mi lenga
konosé tuma
mi lenga
konosé mi shon
mi lenga
konosé pashon

anto mi lenga
no ta mi lenga?"

De laatste jaren wordt het Papiamento nogal eens in verband gebracht met het onderwijs en de moedertaalschool. Van Eric Davelaar is in *Cosecha Arubiano* (1983) een kritisch gedicht opgenomen onder de titel 'Storia tristo di un idioma', waarin hij het Papiamento als instructietaal verdedigt en de tegenstanders daarvan aanvalt:

"Siñ' na skol n'tin mester
segun dos loko ku m'a topa:
"E n'ta idioma, en n'ta bon
E n'ta yudabo niun kaminda."

Wie kent er niet het gedicht van Belén Kock-Marchena dat door middel van een poster op heel Aruba verspreid werd, 'Juffrouw, ik heb een boter meegebrengt'. Van het misschien wat minder bekende 'Di ken anto?' in de bundel *Vibrashon di amor* (1995) luidt het slot:

"Papiamento, yiu neglisha,
ainda no ta lat
pa mima bo, pa baña bo
den sodo di mi lucha,
laga bo crese
y duna bo bo balor mereci.

Papiamento, yiu stima,
bini ...
ta di mi bo ta."

Hoewel het Papiamento steeds hechter in onze gemeenschap is gefundeerd, achten sommigen de positie van de taal toch niet zonder gevaar. Ruben Odor beschrijft in het lange gedicht 'Sin nomber' in zijn laatste bundel *Voz di mi tera* hoe het Papiamento bedreigd wordt. De modernisering en industrialisering van de Lago hebben in de twintigste eeuw de cultuur veranderd. Ruben Odor besluit zijn lange gedicht met de verzen:

"Ay, mi dushi papiamento
ta kí berdad mas tristo
cu nos mes como arubiano
ta yuda neglishá
e balornan di nos pueblo
y tapa den olvido
sin laga pa recuerdo
e tesoro di pasado
cu tur nos antepasado
a hunta pa hopi siglo
cu honor y cu orguyo:
Ay, mi dushi Aruba
ay, mi dushi papiamento."

Augusto E. Croes is in zijn tweetalige bundel *Donde voy* (1996), met het gedicht 'Mi idioma' wat optimistischer:

"Bo ta chocami
pa mi no grita
bo ta ranca mi lenga
pa mi no papia
pero, bo no por
ranca mi alma
qu ta fuente
di mi palabra."

Ruth Vrieswijk verkent in 'Muhe y su idioma Papiamento' de verschillende mogelijkheden die de taal haar geeft op grammaticaal gebied maar vooral emotioneel.

Mi Papiamento, mi dushi Papiamento
Den momentonan tristo of contento
Bo ta [] mi para
Hunto cu bo feliz mi ta

Al deze motieven komen samen in het gedicht 'Mi idioma Papiamento' van Digna Laclé Herrera. Met het slot daarvan sluiten we af.

"Na Papiamento m'a forma den mi fantasía
un mundo pa mi scapa di mi soledad,
indignacion y admiracion m'a expresá
cu gritonan di ungustia mi a rebeldia
Nan dí cu e no t'un lenga
ni tampoco e ta un idioma
ma un cos sí mi ta cierto:
na Papiamento lo mi contestá Señor
na e momento cu E bisa: bini awor!"

Literatuur:

Frank A.J. Booi (e.a.; red.): *Cosecha Arubiano; un antologia dedicá na Pueblo di Aruba*. Oranjestad: Fundacion Centro Cultural Aruba 1983

Anton Claassen: *De navelstreng van mijn taal; poesía bibo di Aruba*. Amsterdam: In de Knipscheer 1992

Frank Williams, *Isla di mi / Island of mine*. Oranjestad: Unoca, 2000